

"آپلا منظومه سی"

یازانی: نبی خزری

اولو تانرىنن آدىله

"آتىلا منظومهسى"

يازانى: نىبى خزرى

كۆچورهنى: بهروز ايمانى

ياى - ۱۳۸۶

اۇن سۆز

آدى بوتون دونيا تاريخينده سسلەنن تورک حۆكمدارلاريندان بيري ده آتيلادير. هون تورک لرينه منسوب اولان بۇيوك سرکرده، شرقي روسيه، روماني، يوگسلاوي، مجارستان، استراليا، چکسلواکي و مرکزي آلماني، اؤز حاکيميتي آلتينا کئچيرديکدن سونرا، اؤز سينيرلاريني (سرحدلريني) بيزانس مرزlerine قدر گئيش لنديره بيلميش دير.

مشهور تاريخ چي "انيور دانا" آتيلادير باره ده يازير:

"وصفه گلمز گوجو و چکيم لي طبيعتي وارايدى. هامى اوندان قورخوردو، بو قورخو اونون زوراکيليجيندان دئيل، بلکه بير نوع سايعي گؤستمکدن عيبارت دير. آتيلادير پيس ليکلر قارشيسيندا تئز ناراحات اولاردى. اونون اوغورلاريني بير چوخو، قان تۆکمەدن، ساواش آپارمادان الده ائدليردى. او هر بير يئري اله کئچيره زامان، اورانين مدني و تاريخي آبيده لرينين قورونماسيني امر ائديردى." آتيلادير و نبي خزري:

آتيلادير باره ده بير چوخ کيتابلار و ساي سيز - حساب سيز فيلملر چکيلسه ده، بو اولو شخصيت باره ده يئنه آذير. آذربايجانين سؤز اوستادلاريندان اولان نبي خزري - نبي خزري ۱۹۲۴- ده ناردالاندا دوغولموش و ۲۰۰۷- ده باکيدا دونيادان گؤز يوموشدور - اؤز بديعي ميصرع لاري و اؤزونه مخصوص دوشونجه لري ايله يازيب - ياراتديغي آتيلادير منظومه سي، آذربايجان ادبياتينين ذيره لریندن بيري دير. آتيلادير منظومه سي نين اؤزه ليگي اوندان عيبارت دير کي، ۱۷ عصر بوندان اؤنجه کي تورک تاريخينين و آتيلادير دونياسيندان بحث ائديب، اوندان بهره لنمه سي، بو تاريخين، معاصر دونياميزا، گؤستره جه يي ائتگي سؤز آچماسي دير.

من منظومه باره ده آرتيق سؤز آچماق فيکرينده دئيلم، اونا گؤره کي ميصرع لاردا جانلانان سؤزلر، بو بۇيوك قهرمانين بعضي اوغورلاريني گؤزله سويه ده قيمت لنديره بيلميشدير. من بير سؤزه اينانيرام، اودا بو گونکو تورک گنج ليگي صاباحين آتيلالاري اولاجاق و غصب اولونان تورک تورپاق لاري يئني دن اؤز صاحيب لرينه قايتاريلاجاق دير. قاراباغ بو تورپاق لارين گيريش قاپي سي دير.

بهروز ايماني

تبريز -

۱۳۸۶

نبی خزری ایله تانیشلیق:

آذربایجان ادبیاتی سیماسیندا پارلاق بیر اولدوز آخدی. بو ایشیقی اولدوز بوتون دونیا ادب سئوه لرین اوره یینده یاشاییب و چوخلو میللتلرین ادبیاتلارین اؤز ائتگی سی آلتینا آلمیش نبی خزری دیر. اونون بیر چوخ اثرلری باشقا دیلله چئوریلیب و سئوینه - سئوینه اوخونوب. دئمک شاعری وطن موضوعو اوزون مودت دوشوندورموش و اونون ایلهامینی قانادلانديرمیشدیر.

خالق شاعیری نبی خزری (نبی علی اکبر اوغلو بابایئو) ۱۹۲۴-جو ایل دسامبرین ۱۰-دا باکی شهری یاخینلیغیندا خیردالان کندینده آنادان اولموشدور. آتاسی اکینچی و آناسی «پری خانیم» ائودار قادین ایدی. اورتا مکتبی بیتیریپ امک فعالیتینه باشلایان نبی خزری ۱۹۴۲-۱۹۴۳-جو ایلرده ایکینجی دونیا موچارویه سینده ایشتیراک ائتمیش، اوردودان ترخیص اولوندوقدان سونرا ایسه ۱۹۴۳ - ۱۹۴۵-جی ایلرده "دؤولته باغلی اولان" قزئتلرین بیرینین ویراستار شعبه سینین تصحیح چیسی و اونلا یاناشی آذربایجان رادیوسوندا آپاریجی وظیفه لرینده چالیشمیشدیر. او، ۱۹۴۵ - ۱۹۴۷-جی ایلرده آذربایجان دؤولت بیلم یوردوندا، ۱۹۴۷ - ۱۹۴۹-جو ایلرده لنینگراد دؤولت بیلم یوردوندا، ۱۹۴۹ - ۱۹۵۲-جی ایلرده ماکسیم گورکی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا عالی تحصیل آلمیشدیر.

۱۹۵۲-جی ایله تحصیلینی باشا چاتدیران نبی خزری ۱۹۵۷-جی ایله دک آذربایجان یازیچیلار ایتتیفاقیندا مصلحتچی، ۱۹۵۷ - ۱۹۵۸-جی ایلرده "ادبیات و اینجه صنعت" قزئتی رئاکسییاسیندا ادبی ایشچی اولموشدور. او، ۱۹۵۸-۱۹۶۵-جی ایلرده آذربایجان یازیچیلار ایتتیفاقی نین کاتبی، ۱۹۶۵-۱۹۷۱-جی ایلرده آذربایجان دؤولت تئلوویزییا و رادیو وئرلیشلری کومیتة سی صدری نین، ۱۹۷۱ - ۱۹۷۴-جو ایلرده ایسه آذربایجان مدنیت ناظیری نین معاونی وظیفه لرینده ایشلمیشدیر. ۱۹۷۴-جو ایلدن اعتیارن آذربایجانین خاریجی اؤلکه لرله دوستلوق و مدنی علاقه جمعیتی نین ریاست هئیتینه صدرلیک ائدن نبی خزری ۱۹۹۲-جی ایلدن "آذربایجان دونیاسی" بین الخلق علاقه لر مرکزی آدی آلتیندا فعالیت گؤسترن همین تشکیلاتین باشچیسی اولموشدور.

یوخاری باجاریق و گوجلو بدیعی سؤزلر بییه سی اولان نبی خزری ۵۰ ایل یارادیجیلیق حیاتیندا ۶۸ جیلد دن آرتیق بیر - بیرینه بنزه مهین و بیر - بیرین تکمیللشدیرن، اونلارلا پوئما، یوزلرله

درین معنالی شعر اثرلرین ساییز اوخوجولارینا تقدیم ائدییدیر.
شاعیرین ۲۷ کیتابی آذربایجان دیلینده، ۲۳ کیتابی روس دیلینده، ۱۰ کیتابی کئچمیش شورالار
اؤلکه سینین چئشیدلی دیلرینده و ۷ کیتابی خارجی دیلرده نشر اولونموشدور.

۱۹۵۰- جی ایلهده «چیچکله ن آرزولار» آدلی ایلك کیتابی ایله اوخوجولارین گوروشونه گلن
شاعیرین سونرالار «صلح عسگرلری» (۱۹۵۱)، «باکی نین سحری» (۱۹۵۴) «تمیز اورهک»
(۱۹۵۵)، «سالخیم سؤیودلر» (۱۹۵۷)، «گونشین باجیسی»، «سومقاییت صحیفه لری» (۱۹۵۸)، «
قیزیمین نغمه لری» و «وطن و غوربت» (۱۹۵۹)، «کیم منی خاطر لاسا» (۱۹۶۰)، «شعر و
پوتمالار» و «دنیز، گؤی، محبت» (۱۹۶۵)، «خاطیره لر جیغیری ایله» (۱۹۶۶) «آرزو» (۱۹۶۷)،
«ایللر و ساحیل لر» (۱۹۶۸) «اوروپا خاطر لری» (۱۹۷۰)، «سون ایللرین سطری» (۱۹۷۵)،
«عومماندان داغالار» (۱۹۷۹)، «هیکل سیز آییله» و «اینام» (۱۹۸۲)، کیتابلاری
ایشیق اوزو گوروب.

شاعیر بو گونه دک ۳۵ پوئما یازمیشدیر «نیظامی» حاققیندا ایلك پوئمادان (۱۹۴۰) باشقا
پوتون پوئمالاری چاپ اولموشدور.

اونون اثرلری نین باشقا دیل لره چئوریلمه سینده ۳۵ شاعیر ایشتیراک ائتمیشدیر. مختلف ملتلردن
اولان ۱۴۷ شاعیر، یازیچی و ادبیات شناس نبی خزری حاققیندا ۲۶۰ مقاله یازمیشدیر.
شاعیرین دؤوری مطبوعاتدا چئشیدلی مناسبتله یازدیغی ۲۰۰ دن چوخ مقاله سی (آذربایجانجا،
روسجا) چاپ اولموشدور.

نبی خزری نین ۲۵۰ دن آرتیق شعرینه موسیقی بسته لئمیشدیر.
او ۸۵ شاعیرین اثرلرینی (ایکی یوزدن آرتیق شعر و پوئما) آذربایجان دیلنه ترجمه ائتمیشدیر.

خالق شاعیری آدلانان آذربایجانین ان گورکملی صنعت اوستاسی اولان نبی خزری
«لرمانتوو» اثرلرینین بیر چوخونون چئویرمه سی اوزره ماراقلانیب و بو یولدا بوللو
چالیشمیشدیر. . اونو اؤز دوغما کلاسیکلریندن آیرمایان نبی خزری «لرمانتوو»ون سیماسیندا
هم بوگونون هم ده گله جه بین اولمز شاعیرینی گورور. آشاغیدا اوخودوغونوز «قایا اوستونده
خاچ» آدلی شعر نبی خزری چئویرمه لریندن اورنک اوچون وئریلیر:

قافقاز داغلاریندا فالخیر بیر قایا

اورای

قارالیر قایادا بیر خاچ نیشانی

قیش

سکوتلا قوودوقجا ایلر ایللیری
او قالخیر گؤیلره
هاچان _____ دان _____ ری
او سانکی بیر ال دیر، اسیر، تیره بیر
کاروان بولدولاری توتماق ایسته ییر
بیر آشا بیلسه دیدیم او زیروه لرین
دوعا اوخویاردیم آغلایارق من
حیات زنجیرینی داشا چالاردیم
توفانا، بورانا قارداش
اولاردیم _____ م (۱۸۴۰)

نبی خزری نین «دنیز زیرودن باشلا ییر» اثری ۱۹۷۳-جو ایله دؤولت موکافاتینا، «اینام» اثری
ایسه ۱۹۸۲-جی ایله آذربایجان دؤولت موکافاتینا لایق گؤرولوب. ۱۹۸۴-جو ایله **خالق**
شاعیری فخری آدینی آلیب.

آذربایجان تورپاغینین بئشدن بیر بؤلومو اثرمنیلرین ایشغالینا کئچیریلین دن سونرا تئاتر باشچیسی
واقیف اسداوولا بیرلیکده (بورلاختین) اثری تاماشایا قویولوب و تورک دؤولتلی تئاتر
فئستیوالیندا موکافات دا آلیب آنجاق اولمز صنعتکار او موکافاتی هنرمندلر و صحنه
ترتیباتچیلارینا تقدیم ائدیب.

نبی خزری نین شئیر و پوئمالاری دنیا خالقلاری نین دیل لرینه ترجمه ائدیله رک نشر
اولونموش، اونون بدیعی ترجمه لری کولگه سینده ایسه آذربایجان اوخوجوسو دنیا یئنی شئیرلر
نمونه لری ایله تانیش اولماق ایمکانی الده ائتمیشدیر. نبی خزری قلمی نین محصولو اولان درام
اثرلری آذربایجان تئاترلاریندا اوغورلا تاماشایا قویولموش، موللیفینه دراماتورق کیمی ده شؤهرت
قازان دیر میشدیر.

ادبی یاردیجیلیقلا یاناشی، نبی خزری ایجتیماعی حیاتدا دا فعال ایشتیراک ائدیب. اوزون ایلر
آذربایجانین خاریجی اولکه لرله دوستلوق و معنوی علاقه جمعیتی نین صدری اولوب. ۱۹۶۰-
جی ایلرده ایسه او، آذربایجان دؤولت تئلوویزییا و رادیو کومیته سی نین صدر موعاوینی
وظیفه سینده چالیشب. «آنلاماق ایسته ییرم»، «ساحیل باغی» و باشقا فیلملرین سناریسینی، «سن
همیشه منیمله سن» تئلوویزییا تاماشاسیندا، «بیر قالانین سیرری» فیلمینده و سایره. فیلملرده سسلن
ماهنیلرین سؤزلرینی یازیب.

نبی خزری آذربایجان شئیرینین تمثیل چیسسی دیر. شئیریمیزین سجهیه وی خصوصیتلری اونون
اثرلرینده یئرلی یاتاقلی اؤز یئرین تاپمیشدیر. او خالقیمیزین ایستک، آرزو و اوره ک دؤیونتولرین،
وطنه اولان دانیلماز محبتلرین و ... دولغون و یارارلی بدیعی فورمادا نغمه لن دیر میشدیر.
شاعیر قاباقجیل دنیا شئیرینین مثبت قونونا دیققت یئتیره رک کوتلوی عادت، عنعنه لریمیزه
دایاناراق اؤز درین باخیشلارین معاصر آذربایجان شئیرین آنا دیلیمیزده ترنم ائتمیشدیر:

سینیر کۆورهک - کۆورهک قاناد دونیادا

سانیرام سونسوزدور حیات دونیادا

صباحا یاشاماق، گومانی هانی؟

بیز دویدوق ذوقوندان هاجان داغلارین؟

بیزی آنا کیمی قوجان داغلارین

هانی سود عطیرلی، دومانلی هانی؟

چوخ دئدیک دونیانین اعتباریندان

کئچدیک نیسگیلرین آه و زاریندان

دردلرین سیزلایان کامانی هانی؟

خزان یاپراقلاری دوشور چیینیمه

قوجالیق دونونو بیچیر اینیمه

گزیرم، ایللرین لیمانلی هانی؟

نبی خزرینین اوزون ایلر - ۱۹۵۸-جی ایله قدر شعری "نبی بابائو" ایمضاسی ایله چیخیب.

سونرا، اونو گۆزل یازیچی، مرحوم نورالدین بابائوله دیشیک سالیرلار. اوزو دئیر:

« فیکیرلشدیم کی، اوزومه تخللوص گۆتوروم. نه گۆتوره بیلردیم؟

منیم طالیم خزرله باغلیدیر. خزرین ساحیلینده بؤیوموشم. باغیمیز لاپ دنیزین ساحیلینده

ایدی. چوخلو بالیق توتاردیق. سحر تئزدن دنیز ساحیلینه گئردیک، گونش آلتیندا یاناردیق.

من تخللوصوم باره سینده "سومقاییت" پوئماسیندا صمد وورغونلا جعفر جاببارلی نین

صؤحبتی صحنه سینده ده یازمیشام. پوئمادا صمد وورغون دئیرکی، واختیله سومقاییت

حاققیندا یازانلار چوخ اولوب، ایندی جاوان بیر شاعیر ده یازیر:

- "نبی بابائودی من گۆرن زامان،

ایندی دئیرلر کی، خزری اولوبدور."

جعفر جاببارلی دا جاواپیندا دئیر کی، شعره خوش هاوا گئیرمک واجیبیدیر، آما توزاناق

گتیرمه سه یاخشیدیر.»

شاعیر دیلمیزین اینجه لیکلریندن اوستالیقلا فایدالانیب، شئعریمزین گؤزل نومونه لیرینی یاراتماقلا ادبی دیلمیزین اینکیشافینا چالیشیب اونا تۆحفه لر وئرمیشدیر. اونون شئعر دیلینده اولان آخیجلیق بسته کارلارین موراجیعت ائتمه لری اوچون زمین یاراتمیشدیر. آذربایجان تانیمیش صنعت اوستالاری نین حاقیندا معلومات وئرن توپلوم یازیلاردا نبی خزری نین موهوم یئری اولموشدور.

نبی خزری ایجتیماعی خادیم کیمی ثمرلی فعالیت گؤستریمیش، توتدوغو بوتون وظیفه لرده خالقیمیزین مدنییتی نین اینکیشافی، میلی صنعت نومونه لری نین دویادا تانیدیلماسی آدینا قوووه و باجاریغینی اسیرگمه میشدیر. او، اوتوز ایلدن آرتیق آذربایجان ادبیاتی و اینجه صنعتی نین یابانجی اولکهدره تبلیغینده تقدیره لاییق خیدمتلر گؤستریمیشدیر.

نبی خزری نین ادبی و ایجتیمای فعالیتی یوکسک قییمتلندیریلیمیشدیر. او، بیر سیرا اوردئن و مندالارا، او جومله دن آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین عالی دؤولت تلطیفلرینه – " شۆهرت " و " ایستقلال " اوردئنلرینه لاییق گؤرولموشدور.

نبی خزری اصل معنادا وطن، میللت سئوگیسینه بلنمیش، بو سئوگی نین ایلاهی گوجوندن ایلهام آلان شاعیردیر. او، همیشه اؤز سئوگیسی نین گوجونو آذربایجان خالقیندان آلیب. ائل قایغیسینی چکن وطن دردینه یانان، دیل سئوگیسیله آلیشان شاعیرین آرزیلاری تمیز و قوتسال دیر. بئله شاعیری ائل ده اونوتماز، تاریخ ده آدینی حؤرمتله چکر.

نبی خزری یارادیجیلیغیندا وطنه و میللتینه اولان سئوگی اونون اینجه دئییمی ایله عمومی لشیر.

اونون سئوگیسی نین کؤکو وئندیر، آذربایجان دیر. اونون سئوگی قانادلاری بوتون آذربایجانا یاییلان ریشه یه دؤنوب، داغینا، آرانینا، دره سینه-دوزونه، چایینا-بولاغینا، گؤلونه-دنیزینه باش ووروب.

ایستی دیر اوره یی، دوغما توپراغین
بسدیر بیر دونیا، کیچیک بیر باغین
چیچک حرارتی، گول حرارتی
اومودلر، اوره یین، قانادلاریدیر
عصرین عصرلره یادگاریدیر
بیر گون حرارتی، ایل حرارتی!
انسان باغلاندیقجا توپراغا، گویه
یئتیشر مین نسلی، اولمز ائتمه یه

وطن حرارتى، ائل حرارتى

نبى خزرى تپەن-دېرناغا سئوگى شاعىرىدېر. او، غمىن اۋزونودە سئوگى ايلە بزەبىر. اونون غمى دە، كدرى دە پوئىك بىر گۈزلىك، آيدىنلىق كىمى قبول ائدىلېر. اونون غمى اينسانى اۋزونه قايتارىر، مودرىكلشدىرىر، اوجالدىر. بو غمدە اينسان اۋزونه تسلىلى آختارا-آختارا اىستر-اىستىمىز سئوئىنجلە كدرىن وحدتىندن دوغان غرىبە بىر عالمە دوشور.

عكس ائدىر گۈزلىرىندە اورەبىن دردى دويوردوم كۆكسوندە مېن

آغرى وارديرى وارديرى

منىم آغرىلارېم منىمكى ايدى اونلارى اۋزونلە

نېيىنە آپەنە آردىن؟

اىستەدىن گۈلەسن آغرى گلندە قويمازدىن قىلبرە دوشە

بېرىلەر لىكە

قارا جىيەرىمچىن من آە چكىندە منىم تىك آغ جىيەر

اولمە ازدى بلكە

مردىن دىشىسى يوخ، ارکەبى يوخدور دردىن بۇيويو يوخ كىچىبى

يوخ دور

... سولدىو شىقلىرى بو گون دونيانىن اوفىق دە نورلو بىر ذرە

آغرىلادى

اگر باجارسايدىن بوتون دونيانىن دردىنى اوزونلە سن

آپەنە اراردىن

"پىغمبرلر" پوئىماسى ايسەنبى خزرى نېن ھىم شاعىر، ھىم دە اينسان كىمى، اۋزونون

حقىقى اينامىنا، ايمانىنا قايدىشى نېن ايلاهى تجسسومودور.

او دئىر: "پىغمبر"ى من يازمامىشام، ائلە بىل كىمسە اونو پىچىلدايىب، من دە اوزونو

كۆچورموشم

» ائو تىكە نېن، شەر سالانىن، دنيزدە "يوللار" چكەنېن، چۆللردە پامبىق اكەنېن وصفىندن

اوزاقلاشىب، دونيادا اۋز عاقلى، ايدراكى، قودرتى، جسارتى و آلاھا عىبادتى ايلە بشر

تارىخىندە ھىچ نەبە بنزمەن، ىئى بىر دونيا قوروب، اينسانلارا تانرى ايمانى گىرن تانرى

رسولونون وصفىنە گىرىشىر و دوز اون ايل عرضىندە اينسان ايدراكى نېن، پوئىك تىخيولونون

مۇعجوزەسىنى يارادىر. بو، آذربايجان پوئىياسىنا و آذربايجان خالقىنا ان بۇيوك، ان دىرلى

تۇحفە سىدىر.»

پېغمبر پوئماسى توركيه ده «ديانت وقفي» طرفىندىن ۱۰ مىن دولار ده يرينده موکافات آلىر.

يازيچىسى آنار رضائيف اوزون ايللر نبي خزرى ايله بير يئرده فعالىيت گؤستردىكليرىنى بىلدىرىپ: « نبي خزرى آذربايجان ادبىياتى نىن بۇيوك تمثىلچى سىدىر. اونون يارادىچىلىغى نثر و درام اثرلرينده اؤز عكسىنى تاپىر. اونونلا منىم چوخ ايستى موناسىبتلر يىمىز اولوب، آنجاق آرامىزدا اينجىكلىك ده اولوب. او، زامانى نىن نبضىنى توتماغى باچاران بير شاعىر ايدى »

اوزون ايللر باشچىلىق ائتدىيى آذربايجان دؤولت تئئوتيزىياسى نىسى خزرى نى ياددان چىخارمىشدى. گاهدان گىلئيله نىردى: "نه دؤولت، نه ده بير كىمسه منىملا مارقلا نىمىر. بونون سىبى يا پولسوزلوقدان ايرلى گلير، يا دا بىگانه لىكدن. پولوم اولان دؤوره لرده هامى آختاراردى، مارقلا ناردى. ايندى ايسه هئچ كىم آختارمىر. چوخ تاسسوف كى، آد گونوم هئچ كىمىن يادىندا دئىيل. فىكرىمجه، نه دوستلوق، نه ده دىققت پولدان آسىلى اولمامالىدىر. من اوزون ايللردىر ياتاق خسته سى يم، آياق اوسته بئله دورا بىلمىرم. آنجاق هئچ كىم مارقلا نىمىر كى، بلكه اونون موعالىجه اولونماسىنا اىمكانى چاتمىر. بوتون موعالىجه مىن خرجىنى شىخن اؤزوم اؤدىمىم. نه دؤولت، نه بير كىمسه منه ياردىم ائتمىر. ياردىملار بير يانا قالسىن، هئچ صحىملا دىر بئله مارقلا نىمىرلار".

باشقا يۇندن، سون ايللر كىتاب چاپ ائندىره بىلممەسى شاعىره چوخ تاثير ائدىردى: "آد گونومله علاقه دار هر هانسى بير كىتابىم نىش اولونسايدى، سئو نىردىم. آنجاق گؤزلەدى يىم اولمادى. بوتون بونلار يىن سونونون هارا گئندىيىنى بىلمىرم".

آذربايجانىن خالق شاعىرى نىسى خزرى اوزون سورن خستلىكدن سونرا ۲۰۰۷-جى ايل يانوار يىن ۱۵-ده عؤمرونون ۸۳-جو ايلينده باكى مركزى كلينىك خسته خاناسىندا دونياسىنى ده يىمىشدىر. قوجامان شاعىر چوخ احتشاملا «فخرى» خىابانىندا تورپاغا تاپشىرىلمىشدىر.

كىمه عؤمور ياراشمىر

هئچ باخمىر اونا اولوم

كىم تورپاغا ياراشمىر

كىم حىاتا ياراشىر

آلىر نىشاننا اولوم

بئله ظفر چاليرسان

سانما جاھانا اولوم

اينسان زامانىن اؤزودور

يوخدور زامانا اولوم.

بۇيوك صنعتكار، اصل ضيىالى و قايغى كئش اينسان نبى على اكبر اوغلو بابايثوى ده بئله
ايتيردىك. اوزو دئميشكن (اينسان زامانين اوزودور، يوخدور زامانا اولوم). اونون ايشيقلى
خاطيرهسى و اولمز اثرلىرى خالقيميزين قليبىنده ابدى ياشاياجاقدير.

احد فرهمندى

تبريز، قيش - ۱۳۸۵

"آتिला منظومهسى"

اۇنده اوزاق يوللار دورور بير سۇز سۇيله شامان بابا

شامان قالخدى سيلكه لندى

اونون اوجا جئته سيندن

گئنىش مئيدان كۇلگه لندى

او تونقالا چيرپى آتدى

اود شعلهسى اولدوزلارا گئديب چاتدى

الينده دف آلولارين باشيندا او،

دۇره ووردو خيال كيمى.

سانكى اونون وارليغى دا آليشيردى،

تونقال كىمى،
سانكى تونقال معجزه لى بىر كولكدن ھۇروكلەنەر
آلولاردان گۇر نەقدر ظھور اندىر
اجىنەلەر، ايبلىسەلەر
اجىنەلەر چئوريلەر ك رقاھە، اوينادىلار
اوينادىلار، اوينادىلار، دويمادىلار.
سونرا بىردن، چكىلدىلەر اوجا گۇيە
شامان بابا چالدى دفى
سسلر توتدو دۇرد طرفى
سانكى دفين شوخ سسىندن
يثرىن محرم نفسىندن
پارلاق آتش، صاف گۇرونندو
شامان بابا بىردن دفى گۇيە آتدى
گندىپ گۇيدە ھايا دۇندو
يثر اوزونو ايشىقلاتدى.
شامان بابا
بوينونداكى ظريف مارال درىسىنى،
سرىب قويدو تورپاق اوستە
اوتوردو او آتلا ابلە اوز بە اوزدە

شامان بابا:

اولو خاقان اى تورك اوغلو
اى مقدس حۇكمدارىم
گۇردويومو سۇيلەمەيە واردى منىم اىختيارىم؟

آتىلا:

بويور بابا

شامان:

گۆيلر سنه دعاچى دى
بختين ينددينجى قاتدا دى
سن گنجهنى گوندوزه قات
دونيا آياغين آندا دى
دوستون بير آت - بير احتياط

آتيلا:

سؤيله كيمدن چكىنمهلى
من احتياط ائتمهلى يم

شامان:

آغاج بيتير احتياطلا تورپاق آندان
تورپاق قاچار احتياطسيز آياق آندان
اؤز بيليون مصلحت دى
خاقان كل سياست دى
هاردا سنين آياغين وار،
اوردا منيم باشيم واردى
ياشا خاقان، بيزى ياشات
دوستون بير آت - بير احتياط.

آتيلا:

منه ائلين گوجو قىلينج
ائلين سؤزو قالخان دير

شامان:

احتياط اؤزوده قالخان دير.

ايتيل چايى، ايتى آخير

دالغالاری شامه قالخیر
 آتیلانین دوشرگهسی
 اوجا قایا اوستونده دی
 نهایتسیز روس دوزلری
 اونون گۆزو اؤنونده دی
 کندلر گلیر دیز چؤکه ره ک
 باش ایه رک
 اللرده دی دوزلا چؤره ک
 روسلاردا وصف اندیر بو گون
 جنگاوری، دلاوری،
 هالای ووران گۆزلترین، شلاله تک هؤروکلری
 بیردن - بیره اوفقدن توز، دومان قالخیر
 کیمدی گلن؟ هارای نه دیر؟
 قهرمانیم سؤیکه نه رک میتکه یه
 باخیر - باخیر.
 ائله بیل کی اوزاقلاردا بیر نقطه دیر
 نقطه گلیر قوشالا شیر
 آتیلایا یاخینلا شیر.

روس سرداری:

انشیت، سن ای چاغریلمامیش قوناق،
 دینله!

آتیلا گوله - گوله:

من قوناق یوخ، حؤکمدارام
 دونن بوردا من یوخدومسا،
 بو گون وارام
 من سنونله، نئجه دئسن دانیشارام.

روس سرداری:

حۆكمون قالدی سنین اۆز اۆلكه نده،
ياد اتللی - ه جان وئرمهرم بیل کی منده.
قوشونلاریم تپهلرده نئچه میندی،
ای گرگیتتی، واریاخ خانین
قارشیسیندا، دور، باش اندیر.

آتیلا قاه - قاه چکهرک:

بنله دئی.

واریاخ:

اوندا چیخارت قیلینجینی
بیل روس واریاخییام،
اۆز اتلیمین دایاخییام

آتیلا غرورلا:

- بوندان باشقا سۆزون واردی؟

واریاخ:

- قورخدون؟

آتیلا یئنه گوله رک:

- سندن؟

آتیلا یئنی گلن عسگرینی گۆسته ره ره ک:

اول دؤیوش عسگریمله

غالب گلسن دۇيوشىرم من.
آتيلانين عسگرى روس حۇكمدارى، وارياخى اۇلدورور

شاعر ايسه بئله دئيير:

وارياخ دۇيوش ايسته يير دى
او آلدى اۇز دۇيوشونو.

يوللار بويو قوشوندمو؟
يا چاخانا عماندىمى؟
يثره گۇيه لرزه سالان
قاسيرغامى، توفاندىمى؟
يا دا دونيا تزه عصره
آياق قويان زاماندىمى؟!
اودلو گونش قالخيمش ايدى
نيزه لرين تيه سيندن

دۇھول سسى گورلا ييردى تورپاقلارين سينه سيندن
لال آوروپا اوينا ييردى ايگيدلرين نعره سيندن
كار قولاقلار آچيليردى قهرمانلىق نغمه سيندن
قانلار تۇكن قانسيزلارين آل قانينى تۇكوردو او
دار گۇزلرى اۇز الى ايله اۇزو دارا چكىردى او
كوما سيز آتا كيمى گنديب كوما تيكيردى او
صحرا كيمى اوره كلرده داشقين توفان اكيردى او
او گليردى بوتون جهان حنيران ايدى قدرتينه
گمى لرى قووشوردو گور چايلارين سرعتينه
گور چايلارى آخيديردى سوسوز لارين حيطينه
قيز گلين لر باش اييردى دوز - چۇره كله شهرتينه
رحمى اونون عزملى ايدى
عزمى اونون رحيملى ايدى
تورك آنانين
دۇشونودن او سوت امميش دى
دۇزوملو ايدى

ایتالیا تورپاغیندا قارشىلاشدى او كبر ايله
 مئشه كسدى كۆرپو آتدى قوشون كئچدى تدبير ايله
 ايندى روما پاپاسى دا
 اۆز مقدس صبىرى ايله
 دئدى اوغول:
 سن گلميسن
 الهى نين امرى ايله
 اولو فاتح رحم ائيله سن قديم روما اۆلكه سينه
 قوى سيغىناق سن كىمى بىر ايگىدين گۆلگه سينه
 كىرالاردا تسليم اولوب دؤندو اونون تبعه سينه
 تورك اتولادى قالدىرىلدى امپراطور رتبه سينه
 شىرقدن غربه، غربدن شىرقه قالىخدى غيرت ذىروه سينه
 روس سؤيلهدى، او بىزىم دى
 آلمان دئدى او بىزىم دى
 ايسپان دئدى او منىم دى
 يونان دئدى او بىزىم دى
 شامان دئدى او منىم دى
 جهان دئدى او منىم دى
 تورپاق اوچون دئىل ساواش
 حق - عدالت ساواش دى
 كاسىبلارين قارداشى دى
 زىنگىن لره غنىمدى او
 كىرالار ياس ايچىنده دى
 فقط خالقلار بايرام اندىر
 يثرىن - گۆيون طنطنه سى
 آروپانىن قلىبىنده دىر
 قلىبى چوروك اينسانلارين اورهكلرىن غضب دىدىر
 آتيلانين آتلى لارى غلبه ايله گندىر - گندىر
 هله آياق باسمادىغى اۆلكه لرده خراج وئردى
 او ظالمىدن قىصاص آلدى
 خسته يه ده علاج وئردى
 حؤكمدارلار نامه يازدى

رحمىنيزه بيز محتاج ايق
سرحديميز قاپيميز تك
اوزونوزه هر آن آچيق.
او اوره يه شفق ساچير شرقدن گلن گوش كيمي
او اوره كده قارانليغي ياريب كئچير آتش كيمي
حؤكمدارلار قورخو دادى ائل قلبينده يانديقجا نور
حقيقتدى تورك قوپاندا اؤز يوردوندا دوتيا قوپور

آتيا:

انشيت شامان بير قيز گؤردوم
قيزلار ايله اوينايردى گؤى تارلادا
هله بتله بير الهه
گؤرونمه ييب هئچ دونيادا
آتى چاپديم اونو قاپديم
آلديم اونو بؤركومه من
قيز ديللندى: اولو تانرى
سيغينميشام گؤر كيمه من.
انشيت شامان بو خيال يوخ حقيقت دى
عؤمور بيزه بشججه گونلوك امانت دى

شامان:

سنين عؤمورون سنين دئيبيل
تورك ائلينه گوج، قوت دى
دوشونمه كى بو محبت
توركچولويه خيانت دى

آتيا:

بيليرسن كى ايلك آرواديم اولوب منيم

شامان:

اوج اوغلون وار

آتيلا:

اؤزلى اوچون

خوشبخت اولسون قوی اوغوللار

حقیقتی آچیم سنه

قیزیم گل سین یئر اوزونه

من آلدیغیم شهرلرین گؤزللری آفینا (آتین) دیر

ایسترم کی، گول قیزیمین قوی آفینا

اولسون آدی.

شامان:

کیمدی سنین او سئودیین؟

آتيلا:

شامان بابا، آچیق دئییم گیرئمیردا (Giremirda)

کیرال قیزی، تزه دوغان بیر گونش دی

یئرلر کیمی او مهربان، گویلر کیمی او گؤزل دی

شامان:

یاخشى سؤیله! کیرال نه ایسته بیر عوضینده؟

آتيلا:

هنچ بیر شی، یالیز قوهوم اولماق

شامان:

يتمك يالنيز هاوايى دى سيچانلارين تله سينده

آتيلا عصبى حالدا:

شامان بابا فيكرينى آچيق سؤله

شامان:

چوبان قىزى، كيرال قىزى نه فرقى وار؟

ائلين قىزى دان اولدوزو

دئى تايلمير بو دونيادا؟

آتيلا:

شامان بابا، آخى اورهك فاتحه ده تابع اولمور

سن نيهه بد گتيريرسن؟

شامان:

دويدوغومو دئيرم من.

اورتاليغا سو ايله دولو بير جام گلدى

سانكى زر اوتاغين سو كوتونا عالم گلدى

خيردا - خيردا چؤبلىرى آتدى سويا شامان

او سولغوندى، گؤز قاپالى

اويموشدو گويا شامان

بياض ايپك پرده لرى، كولك ووردو

پرده اوسته تيرمه لرى

زر - زيبالى اوتاقددا ايدى سانكى يئرله - گؤيون دردى

بیردن قالخدی، سویو قابدا قاریشدریر او بیر قدهر
او گۆردوکی، چۆیلر، قووشدولار، آیریلدیلار،
آیریلدیلار، قووشدولار، اولدو سودا جادار - جادار
درین - درین فیکرده او
سویو یئنه اوقلدی او

شامان:

اود سۆننده کولو قالار
گول سولاندا نهیی قالار؟
دئیجهکسن عطیری قالار، ایی قالار
دردلر وار کی گلر کئچر
دردلرده وار، دهلر کئچر

آتیلا:

نییه بنله دانیشیرسان شامان؟

شامان:

بیلیرم کی اؤنومه کی اولو بؤیوک حؤکمدار دی
هاردا سنین آیاغین وار، اوردا منیم باشیم وار دی

آتیلا:

دینله شامان، سئوهن قلبیم اولسون آرام

شامان:

یئنه سنی احتیاطا چاغیریرام.

آتیلا:

سن احتیاط دئیہ - دئیہ من آتلا دیم
بو قیطہ دن او قیطہ یہ
قیلینجیمللا، قالخانیملا من غالییم هر بیر زامان

شامان:

احتیاط سا متین بیر قالخان دیر
آما بیل کی احتیاطین ایلک آرخان دیر

قیزین آتاسی:

قیزیم چیخارسان سۆزومدن مگر؟
قیزیم توی گنجہ سی زر - زیبا گنیر
سن ایچمه قوی ایچسین اؤزو شرابی
شادلیق قاپسینی هر گلن دؤیر
فقط هر دؤیه نه آچیلماز قاپی

قیز:

نه گیزلین سۆزلردی بو گون کی سۆزلر
آتام اوره ییندن نه ایسه گیزلر؟

آتا:

بار - بار باغیر سادا او وحشی بارلار
سنین اؤز نسلین، نجابتین وار

قیز:

نه اولار آی آتا آچیق دانیشسان.

بورددا حيا آبرو الدن گئديردي.
او بار - بار دئديين همين او اينسان
سئينده اولكه نه نظام گئيردي.

آتا:

دبل سيزين - دئسيز قالاق اينده؟

قيز:

اؤزون دائيشميرسان سن تورك ديلينده؟

آتا:

آخى مجبورام
اونون قوللوغوندا قول كيمي دورام.

قيز:

دونن ايگيد ليكدن سئدين دم ووران

آتا:

منه باش اييردي چايلار عمانلار

قيز:

آي آتا قورو وجدانى
اوندان بير اوجا وار دئي گؤروم هانى؟
آتا چيخ ايچيندن سن قارانليغين

آتا:

منیم وارلیغیمدی حکمرانلیغیم

قیز:

چاتدین آتیلا ایله بلکه آرزونا
سئوین، او وورولوب سنین قیزینا

آتا:

قیزیم خوشبخت اولسون
اٹلیمسه بدبخت؟
یوخ من راضی اولمارام هئچ زامان

قیز:

اوندا یوللاریمیز آیریلجاقدیر
قیلینجین قینیندان سیریلجاقدیر

آتا:

نه زامان قیلینجین قینیندا قالار
او زامان باشیندا سالامات اولار
یوخ او اولمه لیدیر

قیز:

بو سؤزو سؤله یین بلکه دلی دی.

آتا:

غضب هر شئیین باشلانغیجی دی.

قىز:

بىلىرسن بەرەسى اونون آجى دى
سنە دىشلىرىنى اولوم قىجاتمىش

آتا:

ئىيە، ئىيە، ئىيە؟

اولوم قىز اوغروسو اجلاف وحشيه

غربە سۆز جىغىرى يىتتى، يىتمە دى

صحبت بىلە يىتتى، يىتمە دى

توى مجلسى بىلە شادلىق گۆرمەمىشدى دونيا اوزو

قاواللارين گور سسيندن تىترە يىردى گۆيون اوزو

گونش بىلە سئوينەرک ائىب گلدى تورپاقلارا

اولو خاقان آلتىن قابدا يىمک وئردى قوناقلارا

اؤزو ايسە يىدى تاختا قاشىق ايله تاختا قابدا

كاسىب گلدى، قوجا گلدى هامى داددى بو ثوابدان

مرد ايگيدلر آت چاپاراق قىزىل ممر آلان اولدو

بوز آتلارىن قارشىسىندا شىمشك بىلە يالان اولدو

شامان بابا بىر طرفدن سئير اندىردى طنطنەنى

دوشونوردو غمگين - غمگين احتياطين بو دمىنى

ساكت - ساكت گنجە گلدى

بىلىنمەدى نىجە گلدى

قىز:

قدحلىرى خاقانىما اؤز اليمله وئرىم گرک

قدحلىر جالانىر و آتيللا قىزا بىلە دئىير:

گنت گۆزەلىم تنز تمىزله لباسىنى

ھېچ كوكلكلر سولدىورارمى بئۇ وشەلەر بوتاسىنى؟

بئەلىكلە باشقا بىر قىز زەرلى قىدحلىرى گتيرير،
آتىلا ايجير و زهر اونو سارسيدا - سارسيدا
گيرئميردا (قىز) گلير و "نبيه ايجدين؟" دئدىكده
آتىلا مسئلەنن نه يئرده اولدوغونو دوشونەرک

قىزا بئە دئير:

آمان بوندان سونرا كيمه ايناناسان.

آتىلا غضبە قىزا دئير:

نبيه گلدين يووا قوردون بو يادلارين اۆلكه سينده
دئمه ايلان ايميش قيزيل گولون كۆلگه سينده
ياشا، فقط عؤمرون بويو عذابلار چك

قىز:

سندن سونرا دونيا منه هنج دونيا دى

آتىلا:

بهاديرين قان باھاسى، چوخ باھا دى

قىز:

اولسون حاضيرم من
طالعيمين آخيريئنجى واراغىنى يازيرام من
اؤز آتامدان قيصاصيمى اؤزوم آلام
بو دونيادا بىر اولمادىق او دونيادا بىر اولارام

قىز آغىر ماتملە:

گۈزلىرىدىن اۋپمە دىگىم
آج گۈزۈنۈ بىر باخ مەنە
قىز اتاسىنى اۋلدورمك قارينا گلير، آنجاق "بهادير" اۋزۈنۈ اۋلدورور، نى خزرىنن روایتىنە گۈرە، قىز
آتىلانن اۋلوموندىن دلى اولور.

آتىلانن دفن مراسىمى
ائل گليردى آخىن - آخىن
گنىش مىدان،
آغىر ماتم ایچىندە ایدى بوتون دونیا
يوز پىللەلى بىر نردوان
اولونموشدو هامار - هامار
نردوانن اوزەرىندە زر قايىقدا ياتان خاقان
ایندى قاناد آچاقىدى
آلولارىن قوجاغىندا
بىر اۋزو ایدى، بىر قىلىنجى
طالع اولو، طالع آجى

شامان:

ای سگسىز، آی يول گلەرى
بونون اوچون گلدىن بورا
گۈى آغاجىن پارا- پارا
ایندى هاردا كۈلگەلەنك؟
دوغما تورپاق، ائل - ائلاتدا یتىم قالدی
تك دوغولدون كایناتدا،
كایناتدا یتىم قالدی
ایلك قانادین قاشقا آتدا
یتىم قالدی.

آنا يوردون يتتيم قالدی
 گنتدی الدن، احتیاطدا يتتيم قالدی
 ایگید اوردو يتتيم قالدی
 سسده غرور، اوزده وقار
 سؤیله دین کی اوچ اوغلوم وار
 بیلمه دین کی اوغول هله آتا دئییل
 مملکتده توفان قوپدو
 محوریندن جهان قوپدو
 بو قان دئییل، قادا دئییل؟
 نه گئریه بولوموز وار
 نه ده ووران قولوموز وار.
 بو اولمودن صدا دئییل؟
 سن گلیمش دین احتشاملا
 عمان گندیر داملا - داملا
 قالان تورپاق، آدا دئییل
 گؤیلر اوجا - گؤیلر تمیز
 گوروشه ریک تنز لیکله بیز
 بو سؤزلریم وداع دئییل
 بو سؤزلریم وداع دئییل

قورتاریش

نئچین، نییه یازدیم بو سطرلری
 بو منیم قلبیمین تمناسی دی
 بیر بایرامدی تورکون دوغوم سحری
 تورکون اولومو ایسه جهان یاسی دی

غصه دن یئر گؤیو، گؤی یئری دانندی
 توتدومو اینسانی گؤیون قارقیشی؟
 سانکی آخاریندان زامان دایاندی
 اولدادی تورپاغی، اولدوز یاغیشی

آتيلا حياتلارلا آتى سىر ايتىدىن
آشدى سرحىلىرى سىن سرحىدىن
سن نىيە بو قدر اوزاغا گىتىدىن
كى بو قەدەر ياخىنا گلە بىلمەدىن؟!
تورک قارداشىم نە اولدو سىن نىسىل لىرىن
قوجاغىندا بدىل لىرىن
دۇيوشدولر، بارىشدىلار
قاينادىلار، قارشىدىلار
اونلار اونوتدو كى بىر حقىقت وار
وطن دن آيرىلان وطن سىز قالار

مرد تورک كىمى يول آچدىقچا آوروپايا
اونلار اۆزۈ توركلويونو ايتىردىلر
قانلار قانا قوشدوقچا
آوروپايا گۆزلىكىدە گىتىردىلر.

قىزاردى زندانلار، ياندى كۆرۈكلر
زاغلى بولودلار ناخىش وورولدو
سىياھ ساچ، قارا قاش اوزون ھۆرۈكلر
بىزدن آوروپايا يادگار اولدو.
چاتدىم گۆرۈشۈنە من ھانسى يوردون
انشىتسىن قوى بىرچە سىطىرىم سنى
من سىن عىصرىنە گلدىم آتيلا
گلدىم كى بو عىصرە گىتىرىم سنى

دونن دىوان توتدون سن نادانلارا
دئدىن بىز گۆرەنى بو گون گۆرەسن
بعضن توركلويونو اونودانلارا
عسىرلر آردىندان سن درس وئره سن

اۆلدۈرەن دونيانىن، اۆلن دونيانىن

دردلی سینه لرین آغری آجی وار
جلادلا اوز - اوزه گلن دونیانین
بو گون آتیلایا احتیاجی وار.
آدین شرفدن گلن گونشدی دونن
یئنه ده دیلرده آدین دولاشیر
سنیله آوروپا تورک لشدی دونن
بو گون تورک ائللری آوروپالی لاشیر

تورک عزمی متیندی، تورک عزمی یوموشاق
اؤزوده سؤزلره تئز ایناناندی
گورورسن آلداتدی بیزی بیر اوشاق
دویماریق سؤزلری آغ بیر یالاندی

بیر گلیب گوره ایدین بو گون دونیانی
مردلر اؤز اینینه گنییب کفنی
سن کی فتح ائله دین بوتون دونیانی
بیر اوزون هوروکلی فتح ائتدی سنی
ئنیله مک بو تورکون محبتی دی
بو تورکون ابدی خاصیتی دی

گونلر ایله دؤندو، ایلرده عصره
سانکی خاطیره لر داش هئیکل دیلر
گوره سن نه اولدو بو گون کی عصره
قورخاقلیق، رذالت قوناق گلدیلر؟
او سنین قیردیغین واریاخ خانلاری
گتیردی خالقیم قانلی یانواری

وجودون یوغرولدو غضبدن، کیندن
آمالین میلتن قورتولوشدو
آزادلیق آلولار، اودلار ایچیندن
یوردا قدم قویان سیمغ قوشودو
گوردوم قرینه لر قانادلی گلیر

گلیر قاراباغا چاتا بيلمه بير
عصرلر آرديندان آغ آتلى گلير
گلير قاراباغا چاتا بيلمه بير

دايانديق ساتقيليق، ساتقين اؤنونده
اولوب كئچن لردن ملت حالى دى
قاتلى دوشمن لرین باشى اوستونده
آتيلا قيلينجى سبيرمالي دى.

سن خالقا شهرتسن، خالقل قدرتسن
بلكه ده ائشيتدين منيم سسيמי
جهاندا ان بؤيوك بير حقيقتسن
اؤزون ياشاسان دا، افسانه كيمي
بير شهرت، بير مردليك قالدى دونيادا
بير گونش گوردوم كى دوغدو باتما دى
من يازديم سؤزلريم سونا چاتسادا
آمما كى حكاييت سونا چاتما دى

هله اون بنش عصرين واردى سبيرى
آتيلا آدينا هنيكل يوكسل سين
گؤزلر تورك دونياسى تزه شاعرى
سنى مندن ياخشى وصف ائده بيلسين

"سون"